

Erdélyi politika

A BÉCSI DÖNTÉS az erdélyi magyarság életében olyan gyökeres változást idézett elő, amihez csak az 1542., 1690., 1848. és 1918. évi átalakulás hasonlítható. De amíg az önálló fejedelemség születése és megszűnése, az erdélyi unió és a gyulafehérvári nemzetgyűlés egész Erdélyben jelentett impériumváltozást, addig a belvederei döntőbíráskodás Erdély kettéosztásával ország részünk történetében páratlan helyzetet teremtett. Az új határ mentén az erdélyi magyarság két évtizeden át egységes politikai élete is kétfelé vált szét. Dél-Erdélyben tovább folyik a nemzetiségi önvédelmi küzdelem, sokkal egyenlőtlenebb erőviszonyok és nehezebb feltételek mellett, mint az elmúlt huszonekét év alatt bármikor. Észak-Erdélyben a felszabadult magyarság azon fáradozik, hogy a Trianon óta kisebbségvédelmi vonalra szorult erdélyi politika megtalálja a maga medrét a többségi magyar élet sokkal szélesebb lehetőségei között.

A kisebbségi sors iskolapadjaiból alig kinőtt erdélyi magyarságtól sokat várnak a bécsi határon innen és túl. Erdély a magyar élet számára gyakran volt már az ígért földje s másfél századon át otthont talált a fejedelmek udvarában az egész magyar államiság. Most ismét minden szem a visszatért „keleti és erdélyi” ország-részen függ s a magyar élet arra vár, hogy megtermékenyüljön a kisebbségi, sovány esztendőkön átmentett erdélyi szellemtől. Az erdélyi irodalom a trianoni határon keresztül is teret hódított magának az anyaországban. A két nagyhatalom malomkövei között évszázadokon át kifinomult és a román uralom két évtizede alatt megacélozódott erdélyi politikai ösztön is bizonyára értékes erőtartaléka a megnagyobodott magyar hazának.

Mit jelent tehát a sokat idézett erdélyi politikai szellem és mivel gazdagíthatja az ezeréves magyar alkotmány sáncai között zajló magyar politikai életet? *Outlik László* a kolozsvári egyetemen tartott székfoglalójában Mátyás király és a fejedelmek nyomán Erdély politikai géniuszának tanítását abban látta, „hogy a magyar politikai alkotmány lényege nem az állami erőnek az egyéni szabadság érdekében való korlátozása, hanem a nemzet erőit szervesen összefoglaló tetterszemes nemzeti önkormányzat.” Mátyás király felvilágosodott abszolutizmusa és az erdélyi fejedelmek – Szekfű Gyula szerint is – diktatórikus hatalma az erdélyi magyarság *többségi* politikáját valóban a ma már annyira általánossá vált tekintélyuralmak ősenek tünteti fel. Olyan tekintélyuralomnak azonban, mely csak az államigazgatás és a külpolitika kérdéseiben nem ismert ellentmondást, de ugyanakkor virágozni hagyta a kis országban a legkülönbözőbb hitvallásokat, megőrizte a három nemzet ki-

váltságait és elősegítette a negyedik, számban legnagyobb nemzetiség saját kulturájának kifejlődését. A huszonnégy éves román uralom azonban kifejlesztett az erdélyi magyarságban egy másik, *kisebbségi* politikai szellemet, mely ha nem is tekint olyan nagy múltra vissza és nem dicsekedhet olyan európai sikerekkel, mint a történelmi Erdély politikai gényusa, ma még elevenen él az erdélyi magyarságban, politikai magatartását meghatározza és cselekedeteinek a tudat alatt még mindig legfőbb rugója. A mai erdélyi politikai életet is csak úgy érthetjük meg, ha végigtekintünk azokon a kérdéseken, amelyek a magyarságot a román uralom két évtizedén át foglalkoztatták.

A VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ HATALOMVÁLTOZÁS teljesen felkészületlenül érte a magyarságot Erdélyben. Az unió és a kiegyezés óta Erdély egyszerű közigazgatási fogalom, „Délkeleti felvidék” vagy „Királyhágóntúli kerület” lett és lassan kivészett az az önkormányzati szellem, mely évszázadok kényszerű különélése alatt a magyarságot a Királyhágón túl összetartotta. A millenniumi Magyarországon kevesen sejtették a közeledő katasztrófát s az ezeréves magyar államiságot nem a Kárpátok gerincén, hanem a Lajtánál akarták megvédeni azok, akik a magyar függetlenség képviselőinek tartották magukat, miután az állandó obstrukcióval megakadályozták a hadsereg olyan színvonalú fejlesztését, hogy az ellenségeink túlsúlyával szemben tartós védelmet biztosíthatott volna. Erdély magyarságának s főként a székelységnek is a 48-as program tetszett s nem is kapott, csak nagyon későn vasútvonalat a 67-es kormányoktól, a fővonalat pedig a vármegyei nagyobb birtokosok s a kormányhű románság és szászság birtokain vezették keresztül. A székely népfölösleg a román okiráltságba vándorolt, az eladósodott magyar birtokokat pedig megvásárolták a román bankok. Az „eladó ország” közjogi örökkévalóságában azonban még mindig olyan erős volt a bizalom, hogy a millennium óta az erdélyi magyar egyházközösségek tömegesen adták át csupa hazafiságból hitvallásos elemi iskoláikat az államnak és a politikai községnek. A román államnak természetesen első dolga volt, hogy rájuk tegye a kezét és román népiskolákká alakítsa át azokat. Amikor a veszély elérkezett, Erdély is hősiessé küzdött magyarságáért, hiszen a népköztársaság és tanácsköztársaság akarata ellenére is a székely hadosztály a végsőkig védte Erdély földjét. De a román uralomra senki fel nem készült s amikor a román „rendfenntartók” végképpen berendezkedtek a trianoni határon belül, a budapesti központtól elvágott erdélyi magyarság úgy vergődött, mint a szárazra vetett hal.

Az első kérdés, amivel az erdélyi magyarság a gyulafehérvári román nemzetgyűlés után szembe találta magát, *a román államhatalommal szembeni magatartás* kérdése volt. A vezetősztály egy része ezt úgy oldotta meg, hogy Magyarországra repatriált. Hat év alatt majdnem kétszázezren. Az itthon maradottak sokáig nem hitték, hogy a román uralom állandósulni fog és az „örlő szű” szerepét akarták betölteni „az idegen fában”. A trianoni békeszerződés ratifikálása után egyelőre bele kellett törödni az új *helyzetbe*, de közben elvesztettük legfontosabb állásainkat, mivel a román hűségesküt megtagadó magyar köztisztviselőket elbocsátották állásaikból nyugdíj és végkielégítés nélkül.

Már a kiinduló pontnál nézeteltérések merültek fel arra vonatkozóan, hogy a kisebbségi magyarság bekapcsolódják-e és milyen formában, a román államkeretekbe? A magyar vezetősztálynak az a része, amelyik itthon maradt és a hű-

ségeskü megtagadását megszervezte, most már a kisebbségek nemzetközi szerződésekben biztosított jogainak alapjára helyezkedett és egy olyan közjogi összefogó szervezet létrehozásán fáradozott, mely a magyarságot a kormány s a Nemzetek Szövetsége előtt képviselhetné. Egy fiatalabb kalotaszegi és székely csoport ezen túlmenően a politikai aktivitást sürgette és e célból politikai pártot is alakított, programjába véve közéletünk demokratizálását és Erdély önkormányzatát a gyulafehérvári határozatok szellemében. A szakadás azonban nem következett be, mert a magyar egyházfők tekintélye és *br. Jósika Samu*, a főrendiház utolsó elnökének közbelépése áthidalta az ellentéteket s a két csoport 1921. július 26-án együttes akarattal megalkotta a *Magyar Szövetséget*. Ez a magyar csúciszervezet arra lett volna hivatva, hogy a magyarság mindenirányú, de elsősorban általános politikai képviselete legyen. A román hatóságok azonban már négy hónap múlva felfüggesztették, egy év múlva pedig végleg beszüntették a szövetség működését. Utána a magyar politikai élet ismét szétesett alkatelemeire: felújult a kalotaszegi *Néppárt*, a Szövetség konzervatív szárnya pedig megalkotta vele szemben a *Magyar Nemzeti Pártot*. A kettő egyesüléséből született meg 1922. december 28-án az *Országos Magyar Párt*.

Az első kisebbségi évek fő problémája, a román államkeretekbe való politikai beilleszkedés tehát egy nemzetiségi párt megalkotásával oldódott meg, mely tizenhat éven keresztül biztosította a Romániához csatolt magyarság képviseletét. A politikai aktivitás terére éppen azok léptek ki, akik azt kezdetben elleneztek s az első, 1922. évi parlamenti választáson és később is azok képviselték a magyarságot, akik Trianon előtt is vezető szerepet játszottak a magyar közéletben. A néppárti transzilvánisták és székelyek, akiknek szeme előtt a magyarság társadalmi beilleszkedése lebegett a román demokrácia által ígért népi keretekbe, a politika teréről lassan kiszorultak és a napi sajtóban, valamint az akkor ébredő erdélyi irodalomban tartották fenn az erdélyi és székely önkormányzat gondolatát. A közvélemény fokozatosan azok mellé állott, akiknek a kezében a politikai imperium volt s akik a román kormányzattal szemben erélyes hangon védelmükbe vették a magyarság nemzeti vagyónállagát. A magyar sérelmek hangoztatása Erdélyben mindig népszerűbb volt, mint az erdélyi összefogás nemzetek fölötti ábrándképe.

Az Országos Magyar Párt több mint másfél évtizeden keresztül tartotta össze a romániai magyarságot. *Ugron István* megteremtette, majd több mint egy évtizeden át *Bethlen György* fenntartotta a pártegységet és eleinte politikai paktumok segítségével, majd önállóan biztosították a magyarság parlamenti képviseletét. A Magyar Párt vezetői mindig hangoztatták, hogy a párt nem politikai szervezet, a szó köznapi értelmében, hanem a magyar kisebbség nemzeti szövetsége, a betiltott Magyar Szövetség folytatása s mint ilyen, a magyar nép szuverenitását gyakorolja Romániában. Ezt a szuverenitást az idegen államhatalommal szemben kellett elsősorban megvédeni s a Magyar Párt tizenhat évig állott őrt a nemzetközileg biztosított kisebbségi jogok mellett. Hivatását abban látta, hogy a magyarságon esett minden sérelemért orvoslást követeljen a hatóságoktól, a parlamentben és a Nemzetek Szövetsége előtt. Ezzel a meg nem alkuvó példaadással népünk ellenálló képességét is növelte s elejét vette annak, hogy a gazdasági konjunktúra megnyitásával vagy a román-magyar közeledés jelszavával a hatalom urai nagyobb magyar tömegeket tudjanak semlegesíteni és a román uralom gondolatával megbékíteni.

A kisebbségi jogainkért folytatott harc nem ismer moratóriumot – írta Bethlen György s a párt sziszifuszi munkával, nem tekintve a külpolitika állandó változásaira és nem befolyásoltatva magát a különböző többségi pártok uralomrajutásától, *védelmi harcot* folytatott azokkal az eszközökkel, amelyek rendelkezésére állottak.

A Magyar Párt nemzetkonzerváló politikájával szemben legtöbbit két kifogást hangoztattak. Az egyik a román politikai élettel szembeni magatartására vonatkozott. A másik a magyar nép széles rétegeihez való viszonyát érintette.

A kisebbségi sors kilátástalanságában sokan attól remélték az erdélyi magyarság sorsának javulását, ha valamelyik román politikai párthoz, vagy a románsághoz próbál közeledni. A Magyar Párt 1923. október 23-án *paktumot* kötött az akkor ellenzéken levő Averescu- és Goga-féle román Néppárttal, miután az 1922. évi parlamenti választáson a liberális kormány a haza ellenségeinek kiáltotta ki a magyarság jelöltjeit és a Balkánon is szokatlan módszerekkel gáncsolta el jelöléseiket. Paktumot kötött, mert belépőjegyre volt szüksége a román közéletbe. De a Néppárt rövid egy éves uralma alatt még azokat a feltételeket sem teljesítette, amelyeket a választások előtt kellett volna végrehajtania. Ettől kezdve többet nem indult a Magyar Párt román párttal együtt a parlamenti választásokon.

Az úgynevezett „csucsai paktummal” szemben a Magyar Pártban a kormányzattal való viszonylatban két irányzat alakult ki. Az egyik a román uralom első évtizedében korlátlan hatalommal rendelkező liberális párt felé tájékozódott, amit egyedül a politikai oportunitás indokolt. A magyarság azonban az ókirályságbeli plutokráciával sohasem tudott tartós kapcsolatot találni, mivel a nemzetiségi politika terén, a Brătianuktól Tătărescuig, a liberális kormányok gyakorolták a legkegyetlenebb elnyomást, amit a külföld előtt kenetteljes szavakkal igyekeztek leplezni.

Több alapja lett volna az erdélyi román nemzeti parttal való kapcsolatok felvételének, mely később az ókirályságbeli parasztpárttal egyesült. A magyarországi nemzetiségi harcokban megedzett vezéreit, Maniut és Vaidát a magyar tömegek előtt is bizonyos nimbusz vette körül, amellyel a demokrata és regionalista párttal több ponton érintkeztek volna magyarság érdekei. De éppen azért, mert a párt zöme erdélyi volt, a román kispolgári és parasztszülők gyermekei nem tudtak kibékülni a múltban uralkodó magyar mágnás- és középosztállyal, akik a Magyar Párt vezető pozícióit foglalták el. E helyett a nemzeti parasztpárti kormányok renegát magyarokból álló alkalmi választási alakulatokat hívtak létre s ezeket a magyarság „igazi népi képviselőjének” igyekeztek kijátszani.

A politikai oportunitásokon túlmenően állandóan kísértett az az irányzat, mely a többségi román nemzettel való kibékülés és *modus vivendi* megeremtését szorgalmazta. Ezt a gondolatot leghatározottabb formában *Krenner Miklós* fogalmazta meg 1932-ben, a gazdasági válság legkilátástalanabb évében, az Ellenzékben, amikor Verjünk hidat című cikkében baráti jobbot nyújtott a románság felé. A Krenner-féle cikk abból az elgondolásból indult ki, hogy a gazdasági válság földre sújtotta a kisebbségek gazdasági szervezetét, a kisebbségi jogok kivívásáért folytatott csigalassú küzdelem mellett pedig halódik a magyarság élete. Mindezen talán csak egy új politika változtathat, mely az erdélyi magyarság történelmi szerepét nem a lassú őrlődésben, hanem a Magyarország és Románia közötti híd felépítésében látja. Krenner szava azonban a pusztában hangzott el. A Magyar Párt rendkívül veszélyesnek ítélte meg az egyoldalú fegyverszünetet, a román sajtó pe-

dig kényszerítés helyett a hídverő cikk politikai hátterét vizsgálta. Most utólag sokan kárhoztatják a Krenner-féle kezdeményezést s az idő eddig valóban nem azokat igazolta, akik hidat akartak verni, hanem azokat, akik titokban kardjukat élesítették. A tíz év előtti kétségbeejtő helyzetben azonban másképpen hangzott a hídverés, mint a bécsi döntés után s ha más nem, legalább annyi eredménye volt a hídverési kísérletnek, hogy bebizonyosodott: a román oldalon sincsen hajlandóság a kibékülésre.

A másik bírálata a Magyar Párt működése ellen *a néphez való viszonyára* vonatkozott. A Magyar Párt vezetősége hűen sáfárkodott a magyarság erkölcsi és anyagi javai felett s a magyar tömegek a választásokon szinte egyhangúlag nyilatkoztak meg a Magyar Párt mellett. A választásokon és nagygyűléseken kívül azonban hiányzott az állandó kapcsolat a néppel, a népszervezésnek az az üteme, ami Európa háború utáni nagy politikai mozgalmait a liberális kor pártéletétől annyira megkülönbözteti. Igaz viszont, hogy egy ellenzéki és különösképpen egy nemzeti pártnak a mozgási szabadsága rendkívül korlátozott volt Romániában.

Az 1926–27. években szereplő *reform-csoport* a párt szervezeti szabályzatát vette ostrom alá és követelte, hogy a központi elnöki tanácsba vonják be a parasztság, munkásság és kisipar képviselőit. Ez azonban csak néhány intellektuel kegyes óhaja volt, akiknek a nép széles rétegeivel szintén nem volt mélyebb kapcsolatuk. – Az 1930-as évek derekán az erdélyi magyar főiskolai hallgatók mozgalmi kezdenek kibontakozni s a téli szemináriumok hozzálátnak a nyári falukutatásokon gyűjtött anyag feldolgozásához. Amikor az Erdélyi Gazdasági Egylet *Szász Pál* vezetése alá kerül, olyan arányú népszervező és népművelő mozgalom indul meg, – sajnos elég későn, – amire addig Erdélyben nem volt példa. Az új nemzedék és a gazdasági egylet aránylag könnyebben is juthatott el a faluba, mint a politikai párt.

1938-ban új alkotmányos rendszer köszönt be Romániába, mely rendi alapokra helyezte a politikai képviseletet. Miután a többi pártokkal együtt a Magyar Pártot is feloszlatták, a gazdasági egylet és az egyházak vezetői kerültek előtérbe, mint akik politikamentesen képviselik a magyarság széles néptömegeit. A kisebbségi történelem furcsasága, hogy a román királyi diktatúra nem az inkább tekintélyalapon álló Magyar Párt vezetőségét ismeri el a magyarság képviseletének, hanem azoknak politikai csoportosulását, akik a magyar közéletben a népfelség elvét képviselték. A magyarság nemcsak azért vonult be *Bánffy Miklós* mögött a Nemzeti Ujjászületés Frontjába, mert csak így nyerhette el az állampolgári és politikai jogok teljességét, hanem főként azért, mert ennek ellenében a kormány engedélyezte a *Magyar Népközösség* megalakulását és gazdasági, társadalmi, kulturális célkitűzésein túl a Népközösség lett az utolsó két év alatt a magyarság egyetlen politikai képviselete. A többségi parancsuralmi rendszert a népkisebbségi, alulról felfelé történő szervezkedéssel összeegyeztetni és a magyar tömegek előtt népszerűtlen frontpolitika mögött mégis egyetlen népközösségi akolba terelni a magyarság legszélesebb rétegeit – valóban diplomatához illő feladat, aminek a nehéz terhét a volt magyar külügyminiszter vállalta magára.

A Magyar Párt és a Magyar Népközösség politikája között nem is az volt az alapvető különbség, hogy a párt ellenzéki politikát folytatott, a népközösség pedig támogatta az egyetlen állampártot, hanem az, hogy amíg a Magyar Párt a hangsúlyt a politikai védekező harcra helyezte, addig a Magyar Népközösség a

népszervezést tartotta legfontosabb feladatának. A Magyar Párt abból indult ki, hogy a kisebbségi kérdés Romániában megoldhatatlan s ezért a magyarságnak hol aktív, hol passzív ellenállással ki kell tartania, amíg a megoldás kívülről megérkezik. A Magyar Népközösség alap gondolata az volt, hogy bármiként is alakuljon az új Európa, a magyarságnak minden eshetőségre fel kell készülnie s ezért a nép legszélesebb rétegeit a tízes rendszer segítségével szervezett egységbe kell tömöríteni. Az események azonban a második világháború kitörése után olyan iramban haladtak előre, hogy a Népközösség csak részben végezhetette el ezt a munkát.

A KISEBBSÉGI SORSBAN felnőtt vagy megöszült két erdélyi nemzedék politikai nevelését és gyakorlatát tehát nem az államvezetés kérdéseiből merítette, mivel abban sohasem vehetett részt, hanem politikai problémái a román államhoz és a magyar néphez való viszonyából adódtak. A mindenkori kormányzattal szemben kialakult egy bizonyos állandó kritikai és ellenzéki magatartás, ami a népközösségi politikán is végigvonult, azzal a különbséggel, hogy az utolsó két év folyamán ezt nem lehetett kifelé hangoztatni. A magyar néppel viszont két évtized folyamán, a közös elnyomás terhe alatt a magyar vezetősztály szoros sorsközösségbe került s ez a Magyar Párt működését is meghatározta, ha a pártszervezet nem is foglalkoztatott állandóan minden magyar embert.

A politikában megnyilvánuló erdélyi szellem alapvonásai még ma is azok, amik a román uralom alatt voltak. Az ellenzéki magatartásról nemcsak az a párt nem tud leszokni, amelyik hosszú ellenzékben töltött évek sora után jut uralomra, hanem még kevésbé annak a nemzetkisebbségnek a fiai, akik huszonkét éven át az idegen kormányhatalommal szemben a *timeo Danaos* álláspontjára helyezkedtek. Bernard Shaw *Vissza Mathuzsálemhez* című drámájában megjósolja az angol világbirodalom felbomlását, aminek végén a szigetország lakói visszaköltöznek a Tigris és az Eufrátes völgyébe, ahol egykor az emberiség bölcsőjét ringatták. Az írek pedig fogják magukat és utánuk mennek, mivel annyira megszokták a kisebbségi elnyomást, hogy nem tudnak anélkül élni. Nem hiszem, hogy egyetlen magyar is akadt volna, aki a bécsi döntés után Észak-Erdélyből Dél-Erdélybe költözött. De az a Petur báni lázadás, amivel az erdélyi magyarság egy része a magyar kormány erdélyi intézkedéseit és beruházásait fogadja, emlékeztet az ír Sinn Féinistákra, akik ma sincsenek megelégedve, amikor szabad államban élhetnek.

A kisebbségi sors mérlegén az aktívák között a legelső helyet az a tény foglalja el, hogy a magyarság osztályai között sok tekintetben leomlottak a társadalmi válaszfalak és a kisebbségi magyar társadalom olyan belső átalakuláson ment keresztül, ami más népeknél forradalmi úton szokott végbemenni. Ennek csak a külső jele az az idegenkedés, amivel az erdélyi magyarok a címeket és rangokat fogadják. De belső tartalmát az a *népi szellem és szociális felelősségtudat* adja meg, mely már a kisebbségi magyar irodalmat is előnyösen jellemezte, a tudományos kutatás irányát a falu felé terelte, szociálpolitikát csinált a társadalom önadóztatása útján, gazdasági érdekvédelmi hálózatot épített ki önkormányzati szellemben s a politikában nem a közjogi hatalmi állásokért, hanem a magyar nép anyagi és nemzeti létéért küzdött.

Az erdélyi magyarság kisebbségi sorsban mindig nemzetpolitikát folytatott s ezért még ma sem tudja egészen beleélni magát a pártpolitikai gondolkodásba, mely szembeállítja egymással azokat, akik huszonkét éven át kéz a kézben dol-

goztak. Annál kevésbé, mert most viszont a visszacsatolt erdélyi és keleti részek románsága egységes s ha az erdélyi magyarság pártokra szakad, ugyanazt a helyzeti előnyt biztosítja legnagyobb kisebbségünknek, mint amivel két évtizeden át a szét-húzó román pártokkal szemben a magyarság rendelkezett Erdélyben. Ebből is nyilvánvalóvá válik, hogy *a tulajdonképpeni nemzetpolitika a nemzetiségi politika*, mert csak egy létében állandóan veszélyeztetett kisebbség tudja minden erejét a párt-harcoktól elvonva a maga létkérdéseinek megoldására összpontosítani.

A fejedelemség korában Erdély őrizte meg másfél századon át a magyar állami önkormányzatot, addig amíg az anyaország a török uralom alól fel nem szabadult. Trianon után a magyar államiság az ezeréves ország közbelső egynegyedére szorult vissza, de a végeken és elsősorban Erdélyben új magyar élet hajtott ki s az egyetemes magyar újjászületés előfeltételeit éppen az idegen elnyomás teremtette meg. A napi feladatok aktualitásain túl ma az erdélyi politika egyetlen történelmi feladata az, hogy maradéktalanul átmentse a megnövekedett magyar haza számára mindazt az értéket, amit a kisebbségi életforma kitermelt és olyan egységes népi Magyarország felépítésének legyen a kovásza, mely képes lesz megtartani azt, amit visszaszereztünk és visszaszerezni azt, ami még minket illet.

MIKÓ IMRE